

**СВЕТЪТ ВЪВ ВОЙНА
1939–1945**

ALL HELL LET LOOSE
Copyright © Max Hastings, 2011
All rights reserved

© Марин Загорчев, *превод от английски*
© Деница Трифонова, *дизайнер на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2023

ISBN: 978-954-28-4511-9

МАКС ХЕЙСТИНГС

СВЕТЪТ

ВЪВ

ВОЙНА

1939-1945

Превод от английски
Марин Загорчев

 ciela

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на картите	7
Въведение.....	9
1. Полша е предадена	17
2. Малка победоносна война.....	48
3. Блицкриг на Запад	71
1. Норвегия.....	71
2. Падането на Франция.....	84
4. Великобритания остава сама	116
5. Средиземно море	150
1. Мусолини играе вабанк	150
2. Трагедията в Гърция	165
3. Пясъчни бури	176
6. Операция „Барбароса“	196
7. Москва е спасена, Ленинград гладува.....	229
8. Америка влиза във войната.....	252
9. Сезонът на японските победи	276
1. „Предполагам, че ще отблъснете онези дребосъци“	276
2. „Белият път“ от Бирма	298
10. Прищевки на съдбата	311
1. Батаан	311
2. Коралово море и Мидуей	322
3. Гуадалканал и Нова Гвинея.....	346
11. Британските морски победи.....	367
1. Атлантическият океан.....	367
2. Арктическите конвои.....	388
3. Операция „Пиедестал“	401
12. В огъня на ада: СССР през 1942 г.....	408
13. Изпитанията на военния живот	440
1. Бойците.....	440
2. Домашните фронтове.....	457
3. Ролята на жената	476
14. Отблъскване от Африка	488

15. Мечката се обръща: СССР през 1943 г.....	515
16. Разделени империи	537
1. За чия свобода?	537
2. Радж: най-позорният час	561
17. Азиатските фронтове	574
1. Китай.....	574
2. Сблъсъци в джунглата и прескачане по островите	581
18. Италия: големи надежди, кисели плодове	592
1. Сицилия	592
2. Пътят към Рим.....	605
3. Югославия	621
19. Войната в небето	629
1. Бомбардировачите	629
2. Целите.....	642
20. Жертвите	663
1. Господари и роби	663
2. Избиването на евреите	676
21. Европа става бойно поле.....	700
22. Япония се опълчва на съдбата.....	743
23. Германия е обсадена.....	767
24. Падането на Третия райх	794
1. Будапеща: в окоето на бурята.....	794
2. Настъплениемто на Айзенхауер към Елба	805
3. Берлин: последната битка.....	814
25. Япония е сломена	838
26. Победители и победени	864
Благодарности.....	894
Бележки и позовавания	895
Източници	896
Библиография	934

СПИСЪК НА КАРТИТЕ

1. Полската кампания.....	38
2. Финландската кампания.....	60
3. Нахлуването в Норвегия.....	77
4. Последната фаза на френската кампания от 1940 г.	99
5. Нахлуването в Гърция.....	173
6. Германските зимни офанзиви през 1941 г.	219
7. Тихоокеанската арена.....	282
8. Битката в Коралово море.....	326
9. Битката при Мидуей.....	337
10. Руснаците обкръжават Шеста германска армия.....	429
11. Настъплението на Осма армия през 1942–1943 г.	506
12. Съветските войски се възползват от победата при Курск.....	524
13. Съветската офанзива през Украйна.....	534
14. Десантите в Италия през 1943 г.	608
15. Нашествието в Полша през 1944 г.	732
16. Пробивът на Съюзниците след Нормандия.....	770
17. Съюзнически офанзиви срещу Германия през есента на 1944 г.	796
18. Настъплението на западните сили в Германия през 1945 г.	810
19. Съветската офанзива към Одер.....	815
20. Последните руски офанзиви.....	826

Въведение

Тази книга е главно за човешките преживявания. Мъже и жени от десетки държави са се мъчили да намерят подходящите думи, за да опишат случилото се с тях през Втората световна война, надхвърлящо всичко, което са познавали дотогава. Мнозина прибегват до клишетото: „Целият ад се изсипа“. Тъй като фразата се среща твърде често в описанията от очевидци на битки, въздушни нападения, кланета и потопявания на кораби, от дистанцията на времето сега тя може би звучи банално. И все пак в едно важно отношение думите улавят същността на борбата за оцеляване на стотици милиони хора, изтръгнати от мирния си, подреден живот, за да се изправят пред изпитания, в много случаи продължили с години и завършили със смърт за най-малко шейсет милиона души. Между септември 1939 г. и август 1945 г. в резултат на световната война са загивали средно 27 000 души на ден. Впоследствие някои оцелели откриват, че начинът, по който са се държали по време на изпитанията, ще определя положението им в техните общества до края на живота им, за добро или за лошо. Онези, които са се сражавали смело, се покриват със слава, благодарение на която си осигуряват високи държавни постове или изгодни финансови позиции. И обратно, трийсет години по-късно в бара на един лондонски клуб ветеран от Гвардията коментира за виден консервативен държавник: „Не е лош човек този Смит. Жалко, че избяга през войната“. Холандско момиче, израснало през 50-те години на XX век, забелязва, че родителите ѝ категоризират всички съседни в съответствие с начина, по който са се държали по време на германската окупация на Нидерландия.

Британските и американските пехотинци остават ужасени от преживяното в продължилата единайсет месеца кампания в Северозапад-

на Европа през 1944–1945 г. Руснаците и германците обаче се бият непрекъснато в продължение на близо четири години при много лоши условия и с много по-тежки жертви*. Някои народи, играли само незначителна военна роля, губят много повече хора в сравнение със западните съюзници: при японската окупация на Китай между 1937 и 1945 г. загиват поне пет милиона души; Югославия, където наред с окупацията от силите на Оста се води гражданска война, губи повече от един милион свои граждани. Мнозина стават свидетели на зрелища, сравними с представите на ренесансовите художници за ада, в който отиват грешниците: човешки същества, разкъсани на парчета месо и кости; градове, сринати до основи; подредени общности, раздробени на фрагменти. Почти всичко, което цивилизованите народи са приемали за даденост в мирно време, е заличено – най-вече очакването, че са защитени от насилие.

Невъзможно е да се опише в една книга необятността на войната – най-монументалното събитие в човешката история. Тъй като вече съм описал отделни нейни аспекти в осем други книги, най-значителните от които са *Bomber Command* („Командване Бомбардировачи“), *Overlord* („Операция „Овърлорд“), *Armageddon* („Армагедон“), *Nemesis* („Възмездие“) и *Finest Years* („Най-добрите години“), тук се стремя да не повтарям вече описаните факти и анализите на големи събития. Например, след като посветих цяла глава в *Nemesis* на хвърлянето на атомните бомби над Хирошима и Нагасаки през 1945 г., изглежда излишно отново да излагам същите аргументи. Тази книга задава хронологичната рамка и има за цел да очертае и отрази „голямата картина“, контекста на събитията – читателят ще придобие обща представа за случващото се в света между 1939 г. и 1945 г. Основната цел обаче е да се осветли значението на конфликта за множество обикновени хора от различни общности, както активни, така и пасивни участници – въпреки че разликата често пъти е размиа. Дали например жена от Хамбург, която е подкрепяла горещо Хитлер, но

* В цялата книга думата „жертви“ се използва в нейния технически военен смисъл и означава както убити, така и изчезнали, ранени или взети в плен. При повечето сухопътни битки на повечето фронтове на всеки убит са ранявани трима.

загива през юли 1943 г. при бомбардировките на съюзническата авиация, е съучастничка във вината на нацистите за войната, или невинна жертва на зверско нападение?

В търсенето на човешкото лице на историята, където е възможно, без да губя последователността на разказа си, обикновено пропускам подробности като точните названия на военните подразделения и описания на всички маневри на бойното поле. Картите умишлено са обобщени, а не подробни; снимките изобразяват обикновени хора, а не военачалници. Опитал съм се да създам глобален портрет: стратегическият наратив набляга на аспекти на конфликта, които не съм разгледал другаде и за които чувствам, че може да се разкаже повече – например преживяното от индийския народ – за сметка на други, които са описани достатъчно изчерпателно, като Пърл Харбър и битката за Нормандия.

Еврейският геноцид е най-съгласуваното мероприятие за практическо прилагане на нацистката идеология. В *Armageddon* съм описал подробно изпитанията на затворниците в концентрационните лагери и затова тук разглеждам еволюцията на Холокоста от нацистка гледна точка. Понастоящем на Запад битува схващането, че войната се е водила заради евреите, и затова се налага изрично да подчертая, че това не е така. Въпреки че Хитлер и неговите последователи обвиняват евреите за всички проблеми на Европа и Третия райх, истинската борба на Германия със Съюзниците е за власт и господство в Северното полукълбо. Стрданията на еврейския народ под нацистка власт не вълнуват особено Чърчил и Рузвелт по време на войната, а още по-малко (както може да се очаква) Сталин. В крайна сметка около една седма от всички жертви на нацизма и почти една десета от всички загинали във войната са евреи. Но по това време Съюзниците разглеждат гоненията срещу евреите само като част от всички вреди, нанесени от Хитлер – и дори днес руснаците все още възприемат Холокоста по този начин. Ограниченото внимание, което Съюзниците отделят на зверствата срещу евреите по време на войната, е източник на разочарование и гняв сред информираната еврейска общност още тогава и предизвиква силно възмущение до наши дни. Важно е обаче

да признаем, че между 1939 и 1945 г. съюзническите държави гледат на борбата предимно от гледна точка на заплахата, която Оста представлява за техните собствени интереси, с каквито и възвишени и благородни изразни средства да ги описва Чърчил.

Една от най-важните истини за войната, както и за всички човешки дела, е, че хората винаги тълкуват случващото се с тях само в контекста на собствените си обстоятелства. Фактът, че обективно и статистически страданията на някои хора са по-малко ужасни от тези на други другаде по света, няма никакво значение за самите засегнати. За британски или американски войник, подложен на минометен обстрел, докато другарите му загиват около него, би изглеждало кошунство, ако някой му каже, че руските жертви са многократно по-големи. Би било обидно да кажеш на гладен французин или дори на английска домакиня, потисната от оскъдността на дажбите, че в обсадения Ленинград гладуващите се изяждат един друг, а в Западен Бенгал продават дъщерите си. Малцина преживели нападенията на „Луфтвафе“ над Лондон през 1940–1941 г. биха се утешили, ако знаят, че по-късно германският и японският народ ще понесат с пъти по-големи загуби и безпрецедентно опустошение от съюзническите бомбардировки. Задължение и привилегия на историците е да прилагат този вид сравнителен анализ по начин, който не може да се очаква от участниците в събитията. Почти всеки, засегнат от войната, е страдал в една или друга степен. Тема на тази книга са различният мащаб и характер на тези страдания. Но знанието, че други хора са имали по-лоша съдба от неговата, не помага на пострадалия да понася по-стоически негодите.

Някои аспекти на военновременния опит са почти универсални: страхът и скръбта; мобилизацията на млади мъже и жени, принудени да водят несвойствен за тях живот, коренно различен от този, който са избрали, често с оръжие, а в най-лошия случай – като роби. Бумът на проституцията става трагично глобално явление, което заслужава да му се посвети отделна книга. Войната предизвиква масови преселения. Някои от тях са организирани: половината население на Великобритания е принудено да смени жилището си през този период, а мнозина американци започват нова работа на чуждо място. Другаде

обаче милиони са изтръгнати от родните си общности при ужасни обстоятелства и се сблъскват с изпитания, от които често пъти не оцеляват. „Живеем в странни времена – пише неизвестна берлинчанка на 22 април 1945 г. в един от големите дневници на войната. – Преживяваме историята от първа ръка, сюжети за все още ненаписани сказания и все още неизпети песни. Но погледната отблизо, историята е много по-грозна – само трудности и страхове. Утре ще отида да потърся коприва и да взема малко въглища.“¹

Преживяното на бойните полета е различно за представителите на различните нации и бойни подразделения. Във всяка армия пехотинците винаги са били изложени на много по-големи опасности и трудности, отколкото поддържащите войски. Американските въоръжени сили претърпяват обща смъртност от едва пет на хиляда военносслужещи; огромното мнозинство от войниците са изложени на не по-голям риск от обикновения цивилен. За сравнение – през целия период на войната 17 000 американски войници губят крайници на бойното поле, докато в родината 100 000 работници претърпяват ампутация в резултат от трудови инциденти. Мъжете, които трябва да се сражават, когато армиите им отстъпват, страдат по-тежко от онези, които печелят победи; съюзническите войници, станали свидетели на бойните действия едва през 1944–1945 г., имат далеч по-добри шансове за оцеляване, отколкото, да речем, пилотите и подводничарите, влезли във войната по-рано, когато късметът не е на тяхна страна.

Тази история подчертава гледните точки и преживяванията на ниските нива на йерархията, отразявам гласовете на малките хора, а не на големите играчи – писал съм достатъчно за военачалниците от 1939–1945 г. в много други книги. Дневниците и писмата от това време документират какво са направили и претърпели хората, но в повечето случаи не отразяват мислите им – а последното би било много по-интересно, но е и много по-неуловимо. Очевидното обяснение е, че повечето войници са били млади и незрели – изпитвали са крайна възбуда, ужас и трудности, но малцина са имали емоционалната енергия за размисъл, защото са били вгълбени в непосредственото си физическо обкръжение, нужди и желания.

От ключово значение е, че само малък брой национални лидери и военачалници са знаели нещо за нещата извън непосредственото им ползване. Цивилните са живели в мъгла от пропаганда и несигурност, не по-малко гъста във Великобритания и САЩ, отколкото в Германия и СССР. Бойците на фронтовата линия са оценявали успеха или неуспеха на своите командири по броя на жертвите и спечелените или изгубени територии. Това обаче са понякога неадекватни показатели: по време на кампанията при Лейте на Филипините батальонът на редник Ерик Дилър остава отрязан от основната американска армия в течение на седемнайсет дни, но той осъзнава сериозността на положението на своята част едва когато ротният му командир му го обяснява след войната².

Дори привилегированите да имат достъп до секретни данни, получават само фрагменти от целия огромен пъзел от информация. Например Рой Дженкинс, който по-късно става британски държавник, разшифрова германски радиосигнали в „Блечли парк“. Той и колегите му отлично съзнават важността и неотложността на работата, която вършат, но противно на впечатлението, създадено от сензационните филми за „Блечли“, никой не им казва нищо за значението и отражението на приноса им. Очаквано, тези ограничения са още по-големи от другата страна на фронта: през януари 1942 г. Хитлер е убеден, че твърде много хора в Берлин са прекалено добре информирани. Затова постановява официалните служители на Абвера да получават само тази информация, която е непосредствено необходима за работата им. Забранено им е да слушат вражески радиопредавания, което се превръща в значителна спънка за разузнавателните служби³.

Винаги ме е увличало сложното взаимодействие на лоялност и съпричастност по целия свят. Във Великобритания и Америка увереността, че нашите родители, баби и дядовци са подкрепяли „добрата война“, е толкова дълбоко вкоренена, че често забравяме, че на много други места възприятията на хората далеч не са толкова еднозначни: поданиците на колониалните сили и най-вече четиристотинте милиона жители на Индия не виждат голяма полза в поражението на Оста, ако все така ще трябва да търпят британското владичество. Много фран-

цузи воюват ожесточено срещу Съюзниците. В Югославия съперничещите си фракции са много по-ангажирани в гражданска война една срещу друга, отколкото да защитават интересите било на Съюзниците, било на Оста. Огромен брой поданици на Сталин прегръщат възможността, която им предлага германската окупация, за да вдигнат оръжие срещу омразния московски режим. Всичко това не подлага на съмнение справедливостта на съюзническата кауза, а просто подчертава факта, че Чърчил и Рузвелт не са били най-привлекателната компания.

Може би ще бъде полезно да обясня как е написана тази книга. За начало препрочетох „Светът на оръжие“ на Герхард Вайнберг и „Тоталната война“ на Питър Калвокореси, Гай Уинт и Джон Причард, може би двете най-добри истории на войната в един том. После съставих схематичен разказ, като подредих най-важните събития в стройна последователност, и наложих върху него плътта на свидетелските разкази и собствените си разсъждения. Когато завърших черновата, прегледах някои други по-нови, блестящи описания на конфликта: „Защо Съюзниците спечелиха“ на Ричард Овъри, „Арени на войната“ на Алън Милет, „Има война за спечелване“ на Уилямсън Мъри и „Моралната борба“ на Майкъл Бърли. Така преразгледах собствените си коментари и заключения в светлината на техните.

Когато беше възможно, предпочитах относително неясните разкази на очевидци пред стройно систематизираните мемоари – като пропуснах например четива като „Последният враг“ на Ричард Хилъри и „Разквартируван на сигурно място тук“ на Джордж Макдоналд Фрейзър. Д-р Люба Виноградова, която изследва руските ми източници през последното десетилетие, отново подбра и преведе много лични разкази, дневници и писма за тази книга. Сирина Сисънс преведе хиляди думи от италиански мемоари и дневници, защото мисля, че хората на Мусолини не са достатъчно представени в повечето изследвания на англосаксонски автори. Проучих непубликувани полски източници в архива на Имперския военен музей и Лондонския институт „Шикорски“. Отново съм задължен на д-р Тами Бидъл от Американския военен колеж в Карлайл, Пенсилвания, за идеите и документите,

събрани при нейните собствени изследвания, които тя щедро сподели с мен. Различни приятели, най-вече професор сър Майкъл Хауърд, д-р Уилямсън Мъри и Дон Бери, бяха така любезни да прочетат ръкописа ми и да направят безценни корекции, предложения и коментари. Доайенът на британските военноморски историци професор Никълъс Роджър от колежа „Ол Соулс“ в Оксфорд прочете главата за британските морски операции, което бе от голяма полза за крайния ми текст. Ричард Франк, водещ съвременен американски специалист по история на Тихоокеанския регион, намери тревожно дълъг списък от шокиращи грешки в черновата ми, за което съм му дълбоко благодарен. Никой от тези хора, разбира се, не носи отговорност за моите умозаклучения и грешки.

Основният стремеж на всеки писател, пишещ повече от шейсет и пет години след края на войната, е да изложи личния си поглед, а не изчерпателен разказ за това най-велико и най-ужасно от всички човешки начинания, което не спира да вдъхва страхопочитание и благодарност, че в наши дни са ни спестени подобни ужаси. През 1920 г., когато полковник Чарлз Корт Репингтън, военен кореспондент на „Дейли Телеграф“, публикува бестселър за току-що завършилия световен конфликт, критиците обявяват избраното от него заглавие – „Първата световна война“ – за зловещо и безвкусно, защото предполага, че ще има друга. Ако озаглавя тази книга „Последната световна война“, би било като да дърпам дявола за опашката, но поне съм сигурен, че никога повече в историята милиони въоръжени мъже няма да се избиват на европейските бойни полета, както през 1939–1945 г. Бъдещите въоръжени конфликти ще бъдат съвсем други и мисля, че не е прибързано оптимистично да предположа, че няма да бъдат толкова ужасни.

Макс Хейстингс

Чилтън Фолиат, Бъркшир, и Камоги, Кения, юни 2011 г.